

Elmélkedés a közel 240 éves pesti orvoskar fényes múltjáról és talányos jövőjéről

Jelen összeállítás bizonyos elemei elhangzottak a szerzőnek, az orvoskar alapítására emlékező 1997-es, majd 2003-as Dies Academicus ünnepi beszédében, továbbá (a mai helyzet szerint aktualizálva) részét képezték a Szövetség a Nemzetért Alapítvány Civil Akadémiáján (Polgárok Háza, Budapest, 2007. május 17.) elhangzott „Egyetem és értelmiség. Hivatás és hitvallás egy változó világban” című előadásnak.

2009-ben lesz a kar alapításának 240 éves jubileuma. Jelen összeállítás néhány mozzanatot emel ki karunk történetéből, melyek üzenhetnek az utókornak, egyike-másika pedig igazolhatja Santayana mondását, mely szerint: „Akik nem tudnak visszaemlékezni a múltra, arra vannak kárhóztatva, hogy megismételjék.”

A Semmelweis Egyetem fundamentumát adó orvostudomány gyökerei a középkorba nyúlnak vissza. Zsigmond király kérésére IX. Bonifác pápa 1395 októberében adta ki az Óbudai Egyetem első alapító levelét, mely sajnos nem maradt ránk. Nincs megbízható adatunk arra vonatkozóan sem, hogy minden karon megindult volna az oktatás. Ezt támasztja alá, hogy 1410. augusztus 1-jén XXIII. János pápa aláírta az Óbudai Egyetem újjáalapításra vonatkozó bulláját: „Jelen okirattal elhatároztuk és elrendeltük, hogy a mondott városban, Óbudán legyen ezután studium generale, s működjék ott örök időkre úgy a szent teológiában, a kánon- és polgári jogban, az orvostudományban és a szabad művészetekben, mint valamennyi engedélyezett fakultásban.” A kor legjelentősebb világtörténelmi eseményén, az egyházszakadást felszámoló 1410-es tridentini zsinaton a nagy európai egyetemek is képviseltették magukat. Ulrich Richental krónikája közreadja az Óbudai Egyetem címerét, adatai szerint a zsinaton az egyetem hét tanára is részt vett a német akadémiai nemzet tagjaként. Hogy a másodjára is megalapított Óbudai Egyetem nem volt hosszú életű, azt Mátyás király 1465-ben alapított és 1467-ben ünnepélyesen megnyitott pozsonyi egyeteme bizonyítja, melynek kancellárjaként a pápa Vitéz Jánost jelölte ki, és

felruházta mindazon jogokkal, melyekkel az idő tájt a bolognai egyetem kancellárja is rendelkezett. Tanárai közé tartozott – éppen Vitéz János meghívására – Johannes Müller, ismeretesebb nevén Regiomontanus, a csillagászat európai hírű professzora. A pozsonyi egyetem sorsát az pecsételte meg, hogy rendkívül szorosán kötődött Vitéz János személyéhez. 1471-ben Vitéz János és Jannus Pannonius az egyetem két legnagyobb pártfogója belekeveredett egy Mátyás ellen szervezett összeesküvésbe, a király mindkét főpapot elfogatta. Vitéz ugyanabban az évben Esztergomban, a Zágrábba menekült Jannus Pannonius pedig egy évvel később elhunyt. Mátyás közömbössé vált az egyetem sorsa iránt, az egyre hanyatlott, majd miután Mátyás 1485-ben elfoglalta Bécset, a súlypont a bécsi egyetemre tétetett át. Rövid virágzás után harmadik középkori egyetem-alapítási kísérletünk is hamvába holt.

Mátyás halála után a török megszállás és az ország három részre szakadása hosszú-hosszú időre lehetetlenné tette a hazai felsőoktatás létrehozását. Ezen Pázmány Péter esztergomi érsek változtatott, amikor nagy összegű, saját forrású alapítványával 1635. május 12-én kiadta a Nagyszombati Jezsuita Egyetem alapító levelét. „Gyakran aggodalmasan fontolgtatva magunkban, hogy miképpen terjeszthetnők a katolikus hitet Magyarországon, és hogyan segíthetnénk a legnemesebb magyar nemzet tekintélyén, a többi segédeszközök között az jutott elsőnek eszünkbe, hogy állíttassék a tudományoknak valami egyeteme, a melyben a harcias nemzetnek bátorsága is szelidülne és mind az egyház kormányzására, mind az ál-

lam igazgatására alkalmassá képeztetnék.” Később pedig: „Hogyha pedig idő folytán Isten megszabadítván Magyarországot a török járom alól, alkalmasabb hely található az egyetem számára, szabad legyen a társaságnak ezt a mi alapítványunkat az egyetemmel együtt máshová áttenni.” Az alapító levél Pozsonyban kelt, és egyelőre csak a teológiai és filozófiai karról gondoskodott. Az egyetem igazgatását a Jézus Társaságra bízta, székhelyül az esztergomi egyházmegyében levő Nagyszombat városát jelölte ki. A csonka egyetemre hivatkozással VIII. Orbán megtagadta az egyetem elismerését, azonban II. Ferdinánd privilegialis levelével mint a Német-római Birodalom császára a birodalom többi egyetemének szokásos jogaival és szabadalmaival is felruházta. A teológiai és filozófiai karhoz 1667-ben csatkozott a jogtudományi kar.

Több mint száz évnek kellett eltelni ahhoz, hogy eljőjön 1769, a hazai felsőoktatás talán egyik legjelentősebb éve. Mária Terézia azt az elvet vallotta, hogy „az iskola politicum”. A hazai oktatásügy újjászervezésére irányuló törekvései során célul tűzte ki a három karból álló nagyszombati egyetem kibővítését. Ezért elsőként az év július 16-án kelt adománylevele szerint az egyetemet a mindenkori uralkodó oltalma és igazgatása alá vette, másfelől – érzékelvén a bővítéshez szükséges források elégtelenségét – a Tolna megyei földvári Szent Ilona-apátság jószágaival ajándékozta meg. 1769. november 7-én, majd december 14-én uralkodói rendelete intézkedett az orvoskar felállításáról: „Ahhoz, hogy egy studium generale, vagyis teljesnek legyen mondható, a többi császári- királyi örökös tartományban már meglévő más egyetemek példája szerint is, négy fakultás szükséges, mégpedig a teológiai, jogi, orvosi és bölcsészeti. Az említett egyetemnek azonban mind ez idáig hiányzott az orvosi kara ... ezért ... az így elnevezett kart létesítjük...” A teljes, négykarú egyetemet 1770 szeptember-októberében szervezte át, amikor Norma Studiorum elnevezéssel újrászabályozta a nagyszombati egyetem tanulmányi rendjét, és november 8-án meg is kezdődött az oktatás az orvosi fakultáson.

Ihletett pillanat volt. Mária Terézia házi orvosát, Gerhardt van Swieten bízta meg, hogy úgy az elméleti, mint a klinikai oktatást a bécsi egyetemen átalakítsa, és ugyanő volt az, aki

ugyanerre a mintára Nagyszombaton is megszervezte az orvosi fakultást. Van Swieten Boerhaave tanítványa, aki az első klinikát Leydenben megalapította, aki a modern, elméleti és gyakorlati részre osztott orvostudományi oktatás megteremtője. Addig az orvostudományt lényegileg csak könyvekből és előadásokból tanulták, a demonstrációkat feleslegesnek tartották, oktatási célú klinikák elvileg nem léteztek, legfeljebb a szegényeknek otthon tartott rendeléseihez engedte oda egynémely tanár a tanítványait. Boerhaave (aki akkora tekintélynek örvendett, hogy köszvényes rohamainak elmúltakor Leydenben megkoncédították a harangokat) *Institutiones de methodo medendi* című műve képezte a képzés alapját, melyhez van Swieten 1741 és 1772 között, tehát három évtizeden át hozzátette a maga magyarázatait *Commentaria in omnes aphorismos Hermanni Boerhaavi de cognoscendis et curandis morbis* cím alatt. Ezen kommentár szinte a 19. század közepéig egész Európában a legtöbbet forgatott orvosi könyv volt, az egyetemek túlnyomó része hivatalos tankönyvként fogadta el. Ekkor alakult ki az a máig tartó gyakorlat, hogy a képzés első szakaszában az *Institutiones* (elméleti intézetek) a *theoria medicinae*et, míg a Klinikák a *praxis medicinae*et oktatják oly módon, hogy a bonctan számára hullákról gondoskodtak, a belgyógyászatot, illetve sebészetet pedig a városi kórházban betegágy mellett igyekeztek tanítani. Elmondhatjuk tehát, hogy az öt tanárból álló egész orvosi kar képzési kultúrája azonos értékű volt az Európában etalonnak tartott bécsi orvosi karral, ahol ráadásul ez idő tájt csak négy tanár működött. Az orvosi kar tanárai 1770-ben: Schoretics Mihály a kórtant és az orvosi gyakorlatot, Prandt Ignác az élet- és gyógyszertert, Winterl Jakab a vegy- és növénytant, Trnka Venczel a boncztant és Plenck József a sebészetet és szülészetet tanította.

Mindehhez persze pénz kellett. A jezsuiták társaságának XIV. Kelemen pápa által 1773-ban történt feloszlata után Mária Terézia a jezsuiták nagyszombati kollégiumának minden ingó és ingatlan javát az egyetemnek adományozta, és az ezekről szóló donációs levelét 1775. február 13-án adta ki. Marczali Henrik írja *Mária Terézia és kora* című művében a királyi kamara által történő rendi javak lefoglalásáról: „Feltűnt, hogy sokkal kevesebb készpénzt ta-

láltak, mint a mennyit reméltek. Összesen 7.600.000 forintra becsülték a vagyont. A jószágokból egyik-másik hú ember, különösen a kancelláriai tisztviselő nyert adományt, de a legnagyobb rész más, magasabb czélnak volt fenntartva." Az adománylevél így rendelkezett: „Királyi gondoskodásunknál fogva azt is elhatároztuk anyai szívvvel, hogy mindazt, a mit apostoli királyságunkban eddig az említett társaság végzett az isteni tisztelet, lelkipásztorkodás és közoktatás ügyében, azt a társaságnak reánk szállott vagyonából és javaiból ellátjuk, amint az egyház és az állam érdeke megköveteli.”

Mária Terézia 1777. február 10-én rendelte el a nagyszombati egyetem Budára költöztetését. Az 1777. szeptember 22-én kiadott, az oktatásügyet átfogóan szabályozó tanulmányi rend (Ratio Educationis) szerint:

14. § Az egész országban és a magyar korona örökös területein csak egyetlen egyetem létezik, mely Budán, az ország kellős közepén nyert nagyszerű elhelyezést, gazdag alapítvány birtokában, ellátva a tudományok összegyűjtésének szakemberével.

16. § ... A rektor magnifikus tisztsége természetesen azokat a tanárokat illeti meg, kik a többiek közül tudásukkal vagy méltóságukkal kitűnnek. E tisztség hagyományos szokás szerint egy év tartamú. ... A dékánokat évenként a saját karuk szavazással választja.

21. § Az egyetemi előadások ellátására a tanárok mindig királyi elhatározással nyernek kinevezést, és vagy az akadémiákról, vagy a gimnáziumokból hívják meg őket, ahol tudományos működésüknek kiváló tanújelét adták, vagy bárhol élő és kiváló szakképzettségű férfiakból választatnak ki.

Budán az ünnepélyes beiktatást 1780. június 25-én tartották, amely a királynő negyvenéves uralkodásának évfordulóját is megkoronázta. A beiktatás országos ünnep volt, melyen egyetemünk az év március 25-én kelt Nagy Szabadságlevelét (Diploma Inaugurale) is kihirdették. Ez az okirat az egyetemet nemcsak korábbi jogaiban erősíti meg, hanem alapértékeit további adományok jószágaival is öregbíti. Ezzel tehát beteljesült Pázmány Péter alapítói óhaja.

II. József 1783. december 9-i rendeletével az egyetemet Pestre költözteti át, majd I. Ferenc 1804-ben új adománylevelével (Nova Donatio)

az egyetemet a korábban adományozott jószágok tulajdonába és birtokába forma szerint is bevezeti (Statutio).

A kar alig több mint 30 éves története során már megért néhány, egymásnak ellentmondó, felülről sugallt változást. Az öt alapító tanár kivívta magának a kötelező tankönyvek anyagának saját tudásuk és ízlésük szerinti kiegészítésének jogát, mely viszonylagos tanszabadságot van Swieten halála után báró Störk az ut conformetur (azaz, hogy a pesti egyetem igazodjon a bécsi szokásokhoz) elv alapján korlátozott. 1797-ben a bécsi diploma az egész Monarchia területére szól, a pesti csak Magyarországra, ezt 1783-ban II. József ugyan kölcsönössé tette, de halálával ismét az eredeti állapot állt elő, és egészen az 1860-as évekig fennállt. A kar túl van a kötelező tandíj bevezetésén, és túl van annak néhány évvel későbbi eltörlésén. A kar túl van a felavatási disszertációk egy időben történő megszüntetésén, majd 1791-ben történő visszaállításán. Végighúzódik a kar e negyedszázados történetén a folytonos panasz a beszerzések, kifizetések, igazolások rendkívül körülményes, lassú szolgálati útvjáról, mire az illető számlák, felterjesztések Bécsset, olykor a legmagasabb kezeket is megjárták, bizony fél tanévek teltek el.

A felvilágosodástól és francia forradalmi eszméktől megrémült Habsburg Birodalomban a központosítás és a tanszabadság megvonása jegyében fogant az 1806-os II. Ratio Educationis, ami a korábbiakhoz képest komoly visszalépést jelentett. Részletesen rögzítette a tananyagot és a professzorok kötelességeit, semmilyen önállóságot sem engedett az oktatott tananyag ügyében. Idézet: „*a tankönyvek kiválasztása nem a professzor véleményétől, hanem a királyi Helytartótanács döntésétől függ*”, a tankönyv filozófiájától eltérni pedig tilos volt.

Az egyetem vezetésében döntő szerepet kapott a kormányzat akaratát keresztülvívő elnök (praeses universitatis) és helyettese, az alelnök (vice-praeses), aki egyben az egyetem kancellárja is volt. A rektorból, dékánokból és seniorokból álló egyetemi magisztrátus csekély jogkörrel rendelkezett. A császár 1808-ban újra felállította az udvari tanulmányi bizottságot, így a magyar tanügyet bécsi fennhatóság alá rendelte, azaz a pesti egyetemmel kapcsolatos döntések nem az autonómia, hanem a hegemonia jegyében születtek.

A Hatvani-kapu (a mai Astoria) az 1800-as évek első felében

A 19. század első felében az uralkodó által ki-nevezett, nem egyetemi oktatókra bízta a kar irányítását, azaz beemelték a karba Pest és Buda valamennyi gyakorló orvosát („bekebelezett doktorok – *doctores gremialis*”). 1810–1831 között a kar dékánja kizárólag csak bekebelezett doktor lehetett, aki nem tanított az egyetemen, míg 1830–1849 között évente váltakozva adták a dékánt a bel- és kültagok.

Az egyetem 1848-ig kettős igazgatás alatt állt. Egyrészt a tanártestület önkormányzati irányítása alatt, mely az egyetemi tanácsban (*Magistratus Academicus*) testesült meg. A királyi igazgatás a király alapítói, főkegyúri és államfői jogainak egybekapcsolását jelenti, mely alsóbb fokon a közvetlen felügyeletet gyakorló királyi tanács, felsőbb fokon pedig a királyi helytartó tanács és ennek tanulmányi bizottsága közvetítették a király igazgatását és felügyeletét. Ezen abszolutisztikus felügyeletet némiképpen érthetővé teszi az a páni félelem, mely Európa uralkodóházait a francia forradalom eszméinek terjedése miatt eltöltötte, és melyek egyetemi hirdetését felsőbb hatóság ellenőrzése által gondolták mindenképpen megakadályozni.

Az 1848. évi XIX. törvénycikk a magyar egyetemet egyenesen a közoktatási miniszter hatósága alá rendeli, másrészt az egyetemi oktatás és tanulás szabadságát is biztosította: „Az oktatás és tanulás szabadságának azon elve, hogy egyrészt a tanuló arra nézve: mely tant és melyik tanárától kívánja hallgatni, sza-

bad választást tehessen; más részről: hogy a rendes tanárokon kívül más jeles egyének is, a miniszterium által ideiglenesen megállapítandó, később pedig törvény által meghatározandó feltételek mellett oktathassanak, törvényesen kimondatik.” Az 1848-as változások felsőoktatás-politikájának talán legfontosabb dokumentuma az a tervezet, amely aláírás nélkül látott napvilágot „A magyar egyetem alapszabályai” címmel. Utóbb kiderült, hogy e tervezetet Eötvös József állította össze, és felhasználta benne a hozzá benyújtott javaslatok elemeit is. Részletek „A magyar egyetem alapszabályai”-ból:

„1. § Az egyetem oly állodalmi intézet, melyben a tanulóifjúság, a közélettanodákban nyert ismereteink alapján, a tudományok mélyébe avattatik.

2. § Az egyetem körében semminemű valóság- vagy hitfelekezeti előnyöknek helye nincs.

3. § Az egyetem egyenesen a közoktatási miniszter hatósága alatt áll.

137. § A közoktatásügyi minisztérium gondoskodni fog, hogy a tudományos képzés után vágyódó ifjúság az általános tudományi főkörökbe, úgymint: a filológiai, történet-, bölcsészeti-, mér- és természettani körbe már a közélettanodába avattassék be.”

Kevesen tudják, hogy Leopold Thun birodalmi miniszter 1849-es reformjai, melyek lényegében hosszú időre meghatározták a magyar felsőoktatást, az I. és II. *Ratio Educationis*, valamint az említett magyar egyetemi alapszabály számos elemét tartalmazzák. Eötvös József minden bizonnyal elégedetten látta a nyugatról érkezett intenciókban saját gondolatait.

Az egyetemek tulajdonát tevő és a gyakorlatban gyakran „egyetemi alap” névvel jelölt vagyonnak jövedelmei 1869-ig fedezték az egyetem költségeit. Az akkortájt megindult nagyarányú fejlődés a költségeket oly mértékben szaporította, hogy első ízben a 1870. XI. törvénycikkkel nyújtott az állam az egyetemnek mint országos közintézetnek költségvetési hozzájárulást. Idézet a két világháború közötti egyetemi almanachok bevezetőiből: „Minthogy pedig az állami számszékről szóló 1870. XVIII. t.-c. értelmében az állami segélyben részesülő intézetek számadásai is az állami számvevőség ellenőrzése alá tartoznak, azóta az egyetem költségeihez nyújtott állami hozzájárulás oly módon jut költségvetési kife-

jezésre, hogy az egyetem összes bevételei és kiadásai az állami költségvetésbe állíthatnak be és a kiadási többletet a kincstár állami hozzájárulásként fedezi. Ily módon vált a magyar állam az egyetemnek, a nagylelkű alapítók bőkezűségével vetekedő jótévjévé és fejlesztőjévé." A 19. század utolsó harminc és a 20. század első tíz évét átölelő negyvenéves periódus valóban az egyetem fejlődésének egyik fénypontja. Egy-két kivételtől eltekintve a mai fizikai valójában áll már az a fantasztikus épület-együttes, amely akkoriban az egész európai művelt tudományos világ csodálatát és csodálattal vegyes irigységét is kiváltotta, és még ma is kiválthatja, pusztán azzal, hogy még áll (1875: Élettani épület – Ötöcsirta u., mai Puskin-tömb; 1876: Mária u. – Üllői út Sebklínika, ma Bőrklínika; 1877: Főző és mosókonyha a belső telepen; 1879: Anatómiai épület – Mária u., ma I. Patológia; 1880: B épület II. Belklínika, ma II. Belklínika B épület; 1883: Üllői út 26., mai központi épület; 1884: I. Belklínika, ma II. Belklínika A épület; 1889: Törvényszéki orvostani épület – Üllői út 93.; 1898: I. Szülészeti Klínika Baross u. – Mária u. sarkán; 1898: II. Szülészeti Klínika – Üllői út 78.; 1899: Anatómiai épület – Tűzoltó u.; 1904: Pasteur Intézet – Általános Kórtani Intézet – Hógyes E. u. stb.). Akkor épült az egyetem, hiszen volt a kultuszminisztériumban orvos végzettségű felelős szakember Berzeviczy Albert, Markusovszky Lajos, majd Tóth Lajos államtitkárok személyében, és persze akkortájt a felelős minisztereket Eötvös Józsefnek, Pauler Tivadar-nak, Trefort Ágostonnak, Csáky Albinnak, Eötvös Lorándnak és Wlassics Gyulának hívták.

A Tanácsköztársaság ideje alatt az egyetemi vezetés fölé politikai komisszárokat, illetve laikusokból álló bizottságokat rendeltek. A két világháború között, Trianon után, a világváltság alatt Budapest viszonylagos hátrányba került Szegedhez, Pécshez és Debrecenhez képest. Ez némiképp érthető, hiszen be kellett fogadni a pozsonyi egyetemet Pécsre, be kellett fogadni a kolozsvári egyetemet Szegedre, és el kellett indítani a IV. Károly és felesége, Zita egyetlen közjogi aktusaként felavatott debreceni egyetemet is.

A II. világháború után az igazolásokat követő állásvesztések az egyetem nemzetközileg is híres javát (sőt még e tanároknak a leszármazottait is) megfosztotta attól, hogy taníthasson

és kutathasson. S ugyanez érvényes a hallgatóságra is, amikor a „nem akarunk orvosdi-nasztáikat” jelszó mentén sokakat kirekesztettek, ugyanakkor 50–55 százalékban szabták meg a munkás-paraszt származású, egyébként közöttük is sok, igen tehetséges hallgató bekerülését. Az egészségügy és az orvosi felsőoktatás irányítása egy, a hatalmi hierarchiában igen zárt, korabeli szóhasználatú „szak-szervezetinek” mondott érdekcsoport kezébe került. A 20. század második felében az 1989-es változásokig az egyetemek tényleges irányítása az uralkodó egypártrendszer képviselőinek kezében volt.

A Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem 1921-ben felvette Pázmány Péter nevét, amit a II. világháború után Eötvös Loránd Tudományegyetemként ismerünk. Innen vált ki 1951-ben a Budapesti Orvostudományi Egyetem, 1969 óta Semmelweis Orvostudományi, majd 2000 óta – rövid ideig a korábbi Haynal Imre Egyetemre épülő Egészségtudományi Karral, továbbá a Testnevelési és Sporttudományi, illetve Egészségügyi Főiskolai Karral bővülve – Semmelweis Egyetem néven működik tovább.

Büszkék vagyunk számos kitűnő elődünkre, köztük itt és most csak az egész művelt világ által ismert két magyar orvos nevét említjük, mindketten orvosegyetemünk tanárai voltak: Semmelweis Ignác, a méltán világhírré szertevő névadó említettessék meg, talán Szent-Györgyi Albert, az egyetlen magyar orvosi Nobel-díjas társaságában.

Hajtsunk fejet dicső alapítóink és elődeink emléke előtt, azok emléke előtt, akik megteremtették az alapját annak, hogy egyetemünk méltán felsorakozzon Európa és a világ hírneves és hiteles egyetemei közé. Tegyük ezt Garry János szavaival:

*„Csak törpe nép felelhet ős nagyságot,
Csak elfajult kor hős elődöket;
A lelkes eljár ősei sírlakásához
S gyűjt régi fénynél új szövöetneket.
S ha a jelennek halványul sugára:
A régi fény ragyogjon fel honára!”*

Vajon a jelennek halványul-e sugára?

Az európai szellemiséget megtestesítő egyetem nem más, mint a tanárok és diákok önigazgató köztársasága. Olyan, a közjó szolgálatában álló autonóm és független intézmény,

ahol az oktatás a kutatással összefonódva neveli az újabb és újabb értelmiségi nemzedékeket. Az újkori európai egyetemek mértékadó dokumentuma az egyetemek rektorai által 1988-ban elfogadott Bolognai Charta, melynek az a célja, hogy „a népek és az államok az eddigieknél jobban felismerjék az egyetemek egy átalakuló és mind nemzetközibbé váló társadalomban betöltött szerepét”. Fontos kijelentés, hogy az egyetemek „a kultúra, a tudás és kutatás középpontjai”. A kultúra vezérelve a Charta szerint „az élet nagy harmóniájának tiszteletben tartása” kell, hogy legyen. Eötvös Loránd mondja rektori székfoglaló beszédében: „Igenis az egyetemnek nemcsak tanítani, hanem nevelni is kell. A nemzet fiainak javát bízva reánk, mint ifjakat küldi őket ide, s méltán várja, hogy a körünkben töltött évek után mint férfiak térjenek vissza otthonukba...” (Az Egyetem feladatáról 1891. szept. 15.)

Az Egyetem, azaz az Universitas egyfelől a tudományok összessége, másfelől nem más, mint universitas magistrorum et scholarium, azaz a tanárok és a tanítványok összessége, egyetemessége, a Charta megfogalmazása szerint „a tanárok és diákok – akik feljogosítottak, alkalmasak és készek ismereteik gyarapítására – együttműködésének kivételezett helye”.

Az egyetemi képzést folytató tanári testület a nemzetért felelős értelmiségi pályára készít fel fiatal embereket. Olyan embereket kell képeznünk, akik ténykedésüket áldozatos szolgálattal teljesítő cselekedetnek fogják fel; akik vállalják saját egyéniségük és pillanatnyi érdekeik esetenkénti háttérbe szorítását; akik vállalják az élethosszan történő tanulást, és olyan, az örök emberi ethoszt hívó, betartó és hirdető értelmiséggé válnak, akik hűek a kalokagathia, azaz a szép, a jó és az igaz antik eszményeihez.

Az egyetemeknek „a társadalom egészét” kell szolgálniuk. A biztonsággal működő magas színvonalú felsőoktatás alapkövetelménye – legalábbis állami egyetemeknél – a tervezhető társadalmi, állami szerepvállalás. A közjó érdekében viselt állami felelősséget nemcsak a törvényi keretek meghatározása, nemcsak a minőség ellenőrzése, hanem a kellő anyagi források rendelkezésre bocsátása is jelenti.

A Charta szerint: „kitüntetetten szól az autonómiáról. Úgy fogalmaz, hogy az egyetem autonóm intézmény, ahol a kutatási és oktatási tevékenységnek minden politikai, gazdasági

és ideológiai hatalommal szemben függetlennek kell lennie”.

Az említett Bolognai Charta mellett létezik egy Bolognai Dokumentum is, amely 1999-ben született, és az Európai Oktatási Miniszterek Közös Nyilatkozata címet viseli. E nyilatkozat lényegében az eszközök harmonizálását célozza, s öt alapelv érvényesülését tűzi ki: összehasonlítható végzettséget jelentő diplomák; kétciklusú, lineárisan egymásra épülő főiskolai és egyetemi képzés; nemzetközileg is értelmezhető, átjárható kreditrendszer; nemzetközi szintű oktató- és hallgatócsere; európai szintű minőségi garanciarendszer. Ezen törekvésekből a hazai orvoskarok már négyet megvalósítottak (a karok egybehangzó álláspontja szerint az orvos- és fogorvosképzésben az egyciklusú, osztatlan egyetemi képzés fenntartandó), egyetemünk négyet már bevezetett, amit mi sem bizonyít jobban, mint az, hogy a 2008/2009-es tanévben a Semmelweis Egyetemen a hallgatók 20%-a (10 430 hallgatóból 2103), míg az orvoskaron a hallgatók 44%-a (3357-ből 1497) idegen nyelven (angol 70%, német 30%) tanuló, 5 kontinens 62 országából érkezett külföldi állampolgár. Határozottan leszögezzük azonban, hogy az orvos- és fogorvosképzésben az egyciklusú, osztatlan egyetemi képzés fenntartandó.

A Magyar Országgyűlés 2008 decemberében – önálló képviselői indítványra – módosította a felsőoktatási törvényt. Riasztók, és aggodalomra adnak okot a Parlament asztalán fekvő, önálló képviselői indítványban megfogalmazott elképzelések, melyek a magyar felsőoktatás „modernizációját” a versenyképesség növelésével kívánják megvalósítani.

Eszerint: A vállalkozási szabadság lehetőségének megteremtéséhez az egyetemek gazdasági társaságokat hozhatnak létre; a vagyongazdálkodási jog bővítésére az intézmény oktatási, kutatási és szolgáltatási tevékenységhez szükséges állami vagyon ingyenesen átruházandó. Az intézményi működés hatékonyságának növelésére ezentúl a Gazdasági Tanács a Szenátus elé terjeszti (az eddigi véleményezés helyett): a teljesítmény alapján differenciáló jövedelemelosztás elveit; a kötelezettségvállalás és a vagyongazdálkodás tervét; a felsőoktatási intézmény tulajdonában lévő ingó – ideértve a szellemi termékeket – és ingatlanvagyon hasznosítását, elidegenítését; a felsőokta-

tási intézmény szervezete, szervezeti egysége létesítését, átalakítását, megszüntetését; a kutatási programot; az intézmény vállalkozási tevékenységével összefüggő ügyet; véleményezi az intézmény kutatási-fejlesztési-innovációs stratégiáját.

A jelenleg hatályos felsőoktatási törvényben a Kar mint olyan egyetlen helyen szerepel:

30. § (2): „A felsőoktatási intézmény oktatási és kutatási szervezeti egységei különösen: a kar, a tanszék, az intézet, a botanikus kert, a klinika, a kutatóintézet, a kutatócsoport, a tangazdaság”, majd az ezen egységek létének és működési meghatározását az egyetemekre bízta.

Ez lényegében azt jelenti, hogy pl. az orvoskar esetében az oktatási, kutatási, gyógyítási ügyekben döntéseket nem a legmagasabbban kvalifikált szakmai testület hozza meg, hanem az e tekintetben lényegében többségében laikus Szenátus. Az elfogadott módosítási javaslat a Szenátus jogait is csorbítja, mert kezdeményező és érdemi vezetői helyzetbe hozza a még inkább laikusokból álló Gazdasági Tanácsot.

A Professzorok Batthyány Köre 2007-ben az Alkotmánybírósághoz fordult, hogy „lehetőség szerint állapítsa meg, hogy a jogalkotó a 2005. évi CXXXIX. Törvény (Felsőoktatási Törvény, FTv) újraszövegezése során nem vette figyelembe az Alkotmány 70/G § (2) pontjának azon rendelkezését, miszerint »Tudományos igazságok kérdésében dönteni, kutatások tudományos értékét megállapítani kizárólag a tudomány művelői jogosultak« – és ezen mulasztásával alkotmányellenes helyzetet idézett elő, mind a törvény, mind egy sor kormány-, illetve miniszteri hatáskörbe utalt döntés vonatkozásában. Kötelezze az Alkotmánybíróság a törvényhozást, hogy a Felsőoktatási Törvény módosításával gondoskodjék az Alkotmány 70/G § szerint biztosított tudományos szabadság, egyetemi és felsőoktatási autonómia törvényes rögzítéséről, mégpedig mind a hatóságok és az intézmények közti hatáskörmegosztás, mind az integrált intézmények és azok egyes szaktudományt képviselő részlegei (karok) vonatkozásában, mind a testületek és az egyes oktató-kutató tudósok autonóm szabadságai vonatkozásában.”

A 2008. decemberére tervezett parlamenti döntés (mily érdekes Mária Terézia alapító rendeletei – mint láttuk – 1769. november 7-i, majd ugyanezen év december 14-i keltezéssel

íródtak) előtt felelős törvényhozóink ismételt figyelmébe ajánljuk az alkotmánybírósági beadványt.

Lesújtó, hogy ezen törekvések mennyire elmentések a Bolognai Chartában megfogalmazottakkal. Miért? Mi okból és mi célból? E változtatások sub rosa történő megfogalmazása és a jobbító szándékú megjegyzés, javítás iránti tökéletes, mondhatni cinikus közöny azonban komoly indulatokat gerjesztett, szívből remélem, sokan vagyunk, akikben felsejlenek Gyóni Géza – mutatis mutandis – ide is illő sorai: „Cézár, én nem megyek” (melyeket hiányoltunk a Magyar Rektori Konferencia tagjainak állásfoglalásából):

*Melyik Isten nevében trónolsz?
Mily örület adott jogot:
Hogy istenadta életemmel
Játszik a pallosod?*

*...Soracte ormán zöld az erdő,
Szívem életvágtyól dagad,
Jer asszonyom... A koronádat,
Cézár, véd meg magad.*

*Vagy küldj hamar pretóriánust,
Üsse szét e dacos fejet,
De bitangul a mészárszékre,
Cézár, én nem megyek.*

(Gyóni Géza: Cézár, én nem megyek)

Jelen sorok írójának meggyőződése, hogy az állami egyetemek működtetése, a képzés minőségének biztosítása állami feladat, mert csak így várható el az ország lakosságát majdan ellátó szakemberek kellő színvonalú szakmai tudása. A magán- vagy intézményes tőkebefektetés vélt piaci feltételeinek megteremtése illúzió, és – úgy tűnik – csak elfedi az állam kivonulásának szándékát. A tervezet szerinti bújtatott „privatizációs” átengedés alapjaiban rengetheti meg a magyar felsőoktatást, így annak törvényi elrendelése súlyos történelmi felelősség.

Rövid történelmi áttekintésünkben láthattuk, hogy voltak olyan időszakok (akár a 19. század első felére, akár a 20. század második felére gondolunk), amikor a politikai hatalom az ideológiai ellenőrzés fegyverével próbálta sakkban tartani a szellem világát. Elérkeztünk volna a 21. század elején oda, hogy most a

mindent eluraló piac – profit – jegyében a fiskális ellenőrzés fegyvere kerül elő?

Arany János kérdezi:

„Hallottad a szót: »rendületlenül?«
 Ábránd, hiúság, múltó kegy, javak, –
 Lenn a sikamló tér, nyomás felül,
 Vész és gyalázat el ne rántsanak.
 Oh, értsd meg a szót: árban és apályon
 – Szirt a habok közt – hűséged megálljon!”

(Arany János: Rendületlenül)

Felelős politikusaink kérdezzenek meg bennünket, elmondhatjuk nekik, hogy kétféleképpen hagyhatnak maradandó nyomot maguk után, vagy példát merítenek az emlékezésben említett valóban felelős, építő elődök törekvé-

seiből, vagy Herostratosként vonulnak be a történelembe, aki pusztán azért gyújtotta fel Artemis szép templomát Ephesosban, hogy neve fennmaradjon az utókornak.

Kedves egykori alma materbeli öregdiák kollégáim, mindezen tegnapi, mai és valószínű holnapi megpróbáltatásaink során se veszítsük el hitünket és meggyőződésünket, gondoljunk szüleink, majd mestereink, példaképeink szelíd szavaira, leljük örömünket tanítványaink tiszta arcában és fénylő tekintetében. Az eltelt idestova közel 240 esztendő olyan alap, mely saját szilárdságunkkal és ki-kezdhetetlen erkölcsi tőkénkkel megerősítve tovább éltheti méltán híres egyetemünket és annak orvosi karát.

DR. SZOLLÁR LAJOS

Gabriel Fallopius: A szifilisz elleni védekezésről

Gabriel Fallopius (Modena, 1523 – Modena, 1562) ferrarai, pisai, padovai anatómia- és botanikaprofesszor, rövid élete ellenére kora egyik legkiválóbb, legeredetibb és legtermékenyebb orvosi írója volt. Mind az anatómia, mind pedig az epidemiológia terén korszakalkotó megfigyeléseket tett, egyike volt azoknak, akik megalapozták a következő évszázadokban kibontakozó kísérletes orvostudományt.

Fallopio alábbi, magyarul most először olvasható szövegrészlete a kondom talán legkorábbi leírását tartalmazza, részletes használati utasítással együtt, így talán érdemes a figyelmünkre. Az óvszer ekkoriban természetesen nem a fogamzásgátlást – hiszen azt az egyház tiltotta – hanem a nemi betegségek, elsősorban a szifilisz elleni védekezést szolgálta.

Magyaráztatul csak annyit: az aqua sonchi és aqua scabiosa, bőrkiütések és rüh ellen használt, növényekből készült főzet. A libra kb. 345 grammnak, az uncia 29 grammnak, a drachma 3,6 grammnak, a scrupulus pedig 1,2 gramm-

nak felelt meg. Forrás: Gabrielis Fallopii Mutinensis medici excellentissimi opuscula... De morbo Gallico. Patavii, 1566, 50–51.

„Szószátyársággal vádolhatnátok, ha nem okítanálak ki benneteket, miképpen óvhatja meg magát a franciabetegségtől az, aki szépséges szirén-ringyóra veti szemét, aztán meg, hiába fertőzött az illető, mégiscsak közösül vele. Magam mindig is azon a véleményen voltam, hogy jobb elővigyázatosnak lenni, nehogy fertőzés útján effajta fekélyeket szerezzen az ember. Csakhogy miként legyünk elővigyázatosak? Mint mondtam, e kórság fertőző testecskéik átvételéből ered, amelyek a hímvesző pórusaiba ivódva okozzák a betegséget. Ezért hát arra lenne szükség, hogy a fertőző nedvet azonnal kihajtsuk a hímveszőből, ám ha már egyszer beivódott a pórusokba, hiába dörgöljük borral, vizelettel vagy vízzel, a fertőzést ki-dörgölni magunkból nem tudjuk többé. És ilyesmi bizony gyakran megesik a fedőrétegekkel, a lágyrészekkel és a nemi szervvel. Mit tegyünk tehát?